

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗБОРУ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ЩОДО НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОПАНЧУК Володимир Олександрович - доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, місто Хмельницький

УДК 343.98.06

DOI 10.32782/LAW.UA.2021.3.14

Излагаются правовые основы и перспективы развития криминалистики в свете правовой реформы в государстве. Рассмотрены процессуально-правовые и криминалистические вопросы относительно использования возможностей судебно-ботанической экспертизы и криминалистических составляющих по выявлению, фиксации и исследованию доказательной базы относительно незаконной лечебной деятельности, а также обоснована необходимость эффективного сотрудничества работников следственных органов, суда и криминалистов для качественного и объективного выполнения задач уголовного судопроизводства, и улучшения инновационной политики Украины. Сформированы и приведены предложения по улучшению методики исследования следовой картины по уголовным правонарушениям о незаконной лечебной деятельности. Раскрывается значение и место этих новелл в системе права и криминалистики в целом. Сделаны выводы и даны рекомендации по согласованному применению норм действующего законодательства в практической деятельности криминалиста и следователя. Привлечено внимание на необходимость дальнейшего научного сотрудничества ученых, специалистов в области материального и процессуального права.

Ключевые слова: уголовный процесс, криминалистика, судебно-ботаническая экспертиза, лекарственные растения, народная медицина, правоохранительные органы, досудебное расследование, уголовное производство, экспертиза, специалист.

Постановка проблеми

Народна медицина? або нетрадиційна завжди цікавила людство. Оскільки знахарство або цілительство як набір певних знань лікувально-профілактичної спрямованості виникли ще до сучасної медицини, знайшли розповсюдження у всіх народів Світу, продовжують паралельно розвиватись із сучасною медициною як альтернативна складова системи здоров'я людства.

Так, згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, народною медициною є «практики, знання та вірування з охорони здоров'я, що включають використання рослин, тварин, мінералів, духовних практик, терапії руками, вправи, застосовані окремо або разом, з метою лікування, діагностування та запобігання хворобам та підтримки здоров'я»[1].

Найпоширенішою формою народної медицини у сучасному світі виступає рослинництво або траволікування. Проте існує велике число її систем, які пов'язані з культурами окремих народів Світу: традиційна китайська медицина, тибетська медицина, акупунктура та інш.

Проте не завжди одна частини людства використовує свої знання на благо іншої – для лікування. Часто-густо ці знання постають знаряддям у вчиненні кримінально протиправного діяння з метою незаконного збагачення, навіть ціною здоров'я та життя іншої людини.

Тому, специфічність та унікальність розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконної лікувальної діяльності вимагають від судових та правоохоронних органів, криміналістів розроблення нових методик щодо збирання доказової бази вчинення вказаних правопорушень та удосконалення вже чинних методик, норм кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо боротьби із кримінальною протиправною поведінкою осіб-правопорушників, з метою подальшого невід'ємного використання вказаних норм та методик у проведенні ефективного розслідування, збору доказової бази, у встановленні та притягненні винних осіб до відповідальності.

Це покладає особливу відповідальність на правоохоронні органи та криміналістів щодо проведення якісного та легітимного досудового розслідування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, повного та неупередженого збору доказової бази, що не уявляється можливим без суворого дотримання процедури законності. У цьому і полягає **актуальність** проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проведений аналіз [1–8] показав, що вчені та практики неодноразово досліджували діяльність правоохоронних органів та криміналістів по збиранні доказової бази, проведенні слідчих дій у цілому та її окремі аспекти зокрема. Проте розгляд методології збору доказової бази щодо незаконної лікувальної діяльності вимагає детального дослідження та аналізу.

Мета статті – на підставі проведеного теоретичного аналізу та власного практичного досвіду розглянути методологічні основи збору доказової бази щодо незаконної лікувальної діяльності, а також обґрунтувати необхідність ефективної співпраці працівників слідчих органів, суду, біологів та криміналістів для якісного та об'єктивного виконання завдань кримінального провадження та покращення інноваційної політики України взагалі.

Виклад основного матеріалу

В Україні, як і в багатьох країнах світу, народна медицина відома з глибокої давнини.

У наш час для лікування різних захворювань поряд з новітніми методами також широко застосовується і фітотерапія.

Так, фітотерапія (від грецького *phylon* – рослина, *therapi* – лікування) – це система специфічних методів лікування та профілактики захворювань з використанням препаратів на рослинній основі; складова частина комплексної, превентивної та реабілітаційної терапії. Термін уведено французьким лікарем Анрі Леклерком (1870–1955)[2].

Фітотерапія належить до натуропатичних методів лікування захворювань і застосовується у національних системах охорони здоров'я переважної більшості країн Європейського Союзу, які розглядають фітотерапію як складову частину не тільки народної, але і традиційної медицини.

Науковці наголошують на тому, що фітотерапія дає хороші результати при паралельному лікуванні з медикаментозним, фізіотерапевтичним, у поєднанні з електропунктурою, магнітотерапією та біокорекціями.

Проте, необхідно чітко розуміти, що лікування лікарськими рослинами не здатне замінити медикаментозне лікування, а лише доповнити його.

Лікування лікарськими рослинами повинно призначатися та проводитися тільки під наглядом лікаря, після ретельного обстеження хворого і встановлення точного діагнозу.

Необхідно завжди пам'ятати, що серед лікарських рослин є багато сильнодіючих і отруйних, наприклад: Аїр звичайний (болотний) (лат. *Asorus calamus*) – протипоказаний при вагітності; Багульник болотний (лат. *Léduum palústre*) – ефірне масло багульника володіє паралізуючою дією на центральну нервову систему, а Барвінок малий (лат. *Vinca minor* L.) та Будра плющевидна (лат. *Glechoma hetieracea* (hedera) L.) – є сильно отруйними рослинами, як і Конвалія травнева (лат. *Convallaria majalis* L.) (категорично протипоказана при різких органічних змінах серця і судин, гострому міо-

кардиті, ендокардиті та різко вираженому кардіосклерозі). При завищених дозах зазначених рослин може наступити отруєння організму і летальний результат.

З урахуванням різноманіття «багатства» величезного Світу Флори, а також обізнаність деяких людей у медичних властивостях та вплив на організм людини останнього, з метою вчинення кримінально протиправних діянь та незаконного збагачення шляхом «знахарства» та «цілительства», вітчизняним законодавцем у статті 138 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за незаконну лікувальну діяльність.

Зокрема, законодавець зазначає, що кримінально караним визнається діяння, яке полягає у занятті лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого[3].

У зазначеному випадку законотворець ні в якому разі не мав бажання принизити чи нівелювати здобутки народної медицини. Оскільки визнання ним останньої знайшло своє вираження у наступних нормативно-правових актах, а саме: Положенні про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність, у галузі народної та нетрадиційної медицини [4], Інструкції про порядок надання Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини при Міністерстві охорони здоров'я України спеціального дозволу для провадження медичної діяльності в галузі народної і нетрадиційної медицини та Порядку проведення атестації та експертизи цілительських здібностей осіб, які виявили бажання займатись медичною діяльністю в галузі народної і нетрадиційної медицини [5].

Так, у відповідності до вказаного законодавства про охорону здоров'я, до осіб, які мають належну медичну освіту, прирівнюються особи без спеціальної освіти, які здійснюють діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини, але тільки за сукупності таких умов:

- володіння певним обсягом професійних знань та вмінь у галузі народної та нетрадиційної медицини, що засвідчується

свідоцтвом, атестатом, дипломом, іншим документом, виданим Міністерством охорони здоров'я України чи Українською асоціацією народної медицини;

- отримання дозволу на таку діяльність в установленому порядку;

- здійснення її виключно під контролем лікаря.

Лікарі наголошують, що лікарські рослини в загальноприйнятих дозах діють на організм людини більш властивими організму речовинами, ніж медикаментозна терапія, і рідше дають алергічні прояви. Але є люди, організм яких взагалі не переносить тієї чи іншої лікарської рослини. Тому оцінку цьому може надати лише сертифікований професіонал, оскільки після прийому навіть невеликих доз може з'явитися алергія, бронхіальна астма. А тому перш, ніж починати приймати будь-які лікарські рослини або збори з них, необхідно починати прийом кожної рослини окремо з малих доз, а через чотири-п'ять днів, якщо організм переносить цю рослину добре, слід переходити на зазначені в рекомендаціях дози, з урахуванням індивідуальності кожного пацієнта для кожного конкретного випадку окремо під постійним наглядом лікаря.

Усі органи людського організму тісно взаємопов'язані між собою, захворювання одного органу тягне ослаблення функцій інших органів. Тому лікування організму вимагає комплексних лікарських засобів, що включають вітаміни, мінеральні речовини, органічні кислоти, ефірні масла, пектини, сапоніни та інші хімічні сполуки, у яких міститься сукупність діючих речовин.

Такими вимогами наділені лікарські рослини. Вони, особливо в зборах (поєднання деяких видів рослин), одночасно з лікувальними речовинами доставляють до організму різні вітаміни, мінеральні речовини з речовинами, які сприяють їх всмоктуванню.

Деякі види лікарських рослин вирощують на сільськогосподарських плантаціях, але більша їх частина – це дикорослі лікарські рослини, які ростуть у горах, лісах, на полях та луках.

Так, лікарські рослини необхідно збирати у суху погоду, краще в ранкові години після висихання роси та лише у чистих міс-

цях, які віддалені від шосейних доріг з інтенсивним рухом транспорту.

Збирання дикорослих лікарських рослин слід здійснювати відповідно до чинного регіонального та/або національного законодавства щодо збереження видового різноманіття рослин. Необхідно, щоб методи збору не завдали шкоди довкіллю, забезпечували оптимальні умови для поновлення лікарських рослин та рослинної сировини у місцях збору [6, С. 130].

Збирати лікарські рослини повинні тільки ті люди, які їх добре знають, так як є багато рослин, які схожі на лікарські, але вони не мають лікувальну дію, а тим більше можуть виявитися отруйними.

Заготовляють тільки ті частини рослини, які мають лікувальну дію.

Зібрані лікарські рослини укладають у кошики або матерчаті мішечки, але не щільно, щоб уникнути самонагрівання.

Зберігають висушені лікарські рослини, як правило, в коробках або ящиках, викладених папером з обов'язковою етикеткою з назвою рослини та року її збору.

Рослини, що містять ефірні масла, зберігають у скляних банках з щільною пробкою в сухому, темному і чистому місці.

На наш погляд, вище перераховані загальні вимоги щодо збору та заготівлі лікарських рослин в обов'язковому порядку повинні знати слідчий та криміналіст, які проводять досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо незаконної лікувальної діяльності.

Вказані основи знань стануть направляючим вектором у проведенні огляду місця події (наприклад, помешкання особи, яка займалась псевдолікувальною діяльністю) з метою виявлення, фіксації та вилучення слідової картини щодо незаконної діяльності, стануть необхідним багажем знань для формування та постановки питань при відібранні показів як у потерпілої сторони, так і потенційного підозрюваного.

Також слідчому-криміналісту треба пам'ятати, що майже кожна лікарська рослина має широкий діапазон лікувальних властивостей. Залежно від хімічного складу лікарські рослини наділені тонізуючою, або такою, що збуджує, чи заспокійливою,

блезаспокійливою, сечогінною, жовчогінною, відхаркувальною, послаблюючою, або такою, що закріплює, блювотною, ранолікувальною, протизапальною, антибактеріальною та глистогінною дією.

Лікарські рослини, особливо у зборах (поєднаннях), стимулюють весь організм людини, покращують кровообіг, функцію шлунково-кишкового тракту, печінки, нирок, сприяють відновленню клітин і тканин, знижують проникність і ламкість кровоносних судин, припиняють кровотечу, підвищують імунітет організму до захворювань, стимулюють м'язову, нервову та серцево-судинну системи, покращують процес кровотворення, нейтралізують шкідливі речовини та сприяють їх виведенню з організму.

Правильно складені збори при необхідності можуть застосовуватись тривалий проміжок часу, навіть роками, що має важливе значення при хронічних захворюваннях, тривалість лікування яких залежить від тяжкості та давнини захворювання. Проте, можуть використовуватись і в цілях одурманення людини, запаморочення свідомості, для повільного («тривалого») або швидкого отруєння організму.

При лікуванні хвороб лікарськими рослинами лікар або сертифікований народний цілитель повинен через кожні два місяці робити перерву у лікуванні пацієнта. Перерва у лікуванні повинна тривати від десяти до чотирнадцяти днів, оскільки менш тривалі терміни часу можуть постати своєрідним каталізатором для поступового настання тяжких наслідків, що передбачені чинним кримінальним Законом, при наявності небережної форми вини лікаря чи цілителя до останніх.

Також через кожні один-два місяці трав'яні збори необхідно змінювати на інші, які є аналогічними за своєю лікувальною дією, щоб уникнути звикання організму до них.

Необхідно знати, що під час лікування хронічних захворювань протягом перших двох-трьох тижнів може наступити поліпшення стану здоров'я хворого, але може наступити і загострення цієї хвороби.

Для отримання позитивного результату при лікуванні хронічних захворювань, як

правило, пацієнта налаштовують на тривале лікування. Лікар або народний цілитель радить усунути по можливості всі негативні фактори, які дратують хворого, чітко та щоденно стежити за каловиділенням хворого, вживати 1,5 – 2 літри рідини на добу (якщо немає протипоказань), алкоголь та тютюнопаління вимагають виключити із щоденного ужитку, рекомендують частіше бувати на свіжому повітрі, робити фізичні вправи, дотримуватися режиму праці та відпочинку, забезпечити достатній сон; їжа при цьому повинна бути різноманітною, проте вживати її необхідно небагато, раціон повинен містити достатню кількість свіжих овочів, фруктів та ягід.

Якщо ж при допиті потерпілої особи (хворого) слідчому стануть відомі факти, що псевдолікар гарантував йому настання «позитивного» ефекту вже через два-три дні і говорив про припинення подальшого лікування – це повинно його насторожити, адже такі прогнози суперечать самому ефекту від дій фітотерапії, можуть вказувати на наявність не лише необережного ставлення щодо настання наслідків від вживання лікарських рослин, а вказувати на наявність умислу щодо пропозиції та схилення до вживання певних «лікарських засобів» для досягнення очікуваної для псевдолікаря мети.

Необхідно вказати, що лікарські рослини застосовуються як всередину, так і зовнішньо у свіжому, але частіше у висушеному вигляді.

У домашніх умовах з лікарських рослин можна приготувати відвари, настої, спиртові настоянки, порошки, мазі.

Як ми вже зазначали у нашій статті: лікарські рослини у зборах (поєднаннях з іншими рослинами) мають більш ефективну дію, ніж кожна рослина окремо.

Відвари, настої, настоянки на спирту, порошки і мазі (особливо виготовлені із зборів) готують із висушеної подрібненої сировини. З такого збору (поєднанні, суміші) можна брати необхідні дози та готувати лікарські відвари, настої, порошки або настоянки.

Збори лікарських рослин у певних співвідношеннях ретельно перемішують і зберігають у паперових мішечках або в скля-

них банках, на що треба постійно звертати увагу спеціаліста (експерта) при проведенні огляду приміщення особи, яка підозрюється у незаконній лікувальній діяльності. Лікарські відвари, настій, мазі готують в емальованому, скляному або фарфоровому посуді. Настоянки на спирту зберігають у скляних пляшках зі щільною пробкою. Якщо готують настої в термосі, то колба термоса повинна бути тільки скляною, в протилежному випадку – металева колба може негативно впливати на відварену суміш та змінити її молекулярний склад на якісно новий (отруйний).

Настої і відвари готують (та рекомендують уживати) з розрахунку 5 – 10 г сировини на одну склянку води.

Рослини, що містять сильнодіючі речовини, готують з розрахунку 0,5 – 1 чайна ложка сировини на 1 склянку води – для внутрішнього застосування.

Для зовнішнього застосування більш концентрований настій – обмивання, пов'язки, примочки, компреси.

Для «ванночок» треба готувати настій або відвар з розрахунку 50 г сировини на 1 відро води. Рекомендована тривалість ванн 20 -30 хв.

Одна столова ложка з висушеного і подрібненого збору лікарських рослин дорівнює 5 г.

Одна столова ложка з верхом збору лікарських рослин дорівнює 7-10 г.

Одна чайна ложка збору лікарських рослин дорівнює 1 г.

Одна чайна ложка з верхом збору лікарських рослин дорівнює 2 – 2,5 г.

У разі встановлення слідчим та криміналістом невідповідності вище вказаним рекомендаціям щодо виготовлення та застосування лікарських рослин для лікування, а також з метою встановлення фактичних відомостей, які мають значення для розслідування справи, як самостійний вид доказу, рекомендуємо призначити експертизу матеріалів речовин і виробів (Дослідження сильнодіючих і отруйних речовин (Реєстраційний номер за реєстром методик судових експертиз 8.13)[7] або судово-біологічну експертизу, а саме: судово-ботанічну експертизу [8].

Так, предметом судово-ботанічної експертизи є фактичні дані, які встановлюються на підставі спеціальних ботанічних та криміналістичних знань та досліджень, які відносяться до предмета доказування по кримінальних провадженнях.

Об'єктами судово-ботанічної експертизи є жива та мертва рослинність – ботанічна складова речової обстановки події.

Одним з головних завдань судово-ботанічної експертизи є:

1. Виявлення на предметі носії об'єктів рослинного походження, їх класифікація та ідентифікація.

2. Визначення часу конкретних подій за специфічними змінами ботанічних об'єктів – речових доказів.

3. Встановлення механізму контактної взаємодії біологічних об'єктів за слідами, які розміщуються на них.

4. Встановлення елементів механізму подій.

5. Реконструкція динаміки події за ботанічною складовою.

Приблизний перелік питань слідчого (слідчого судді) при призначенні судово-ботанічної експертизи (згідно з індивідуальною рекомендацією автора статті):

1. Чи є наданий на дослідження об'єкт рослиною, якщо так, то якого вона сімейства, роду та виду?

2. Чи відноситься надана на дослідження частина рослини до аналогічного сімейства, роду та виду конкретної рослини (яку необхідно дослідити)?

3. Чи є надана на дослідження частина рослини частиною конкретної рослини?

4. Чи мають загальну групову приналежність частини рослини, які виявлені на місці події та вилучені з одягу підозрюваного (потерпілого)?

5. Чи є на одягу (речах) підозрюваного (потерпілого) пилок рослини конкретно виду?

6. Чи є надані на дослідження рослини, одна з яких виявлена у певному місці (наприклад, у квартирі підозрюваного), рослиною одного виду?

7. Від якої рослини походить насіння?

Як **висновок** до статті зазначимо, що, на нашу думку, специфічність та унікальність розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконної лікувальної діяльності вимагають від судових та правоохоронних органів, криміналістів розроблення нових методик щодо збирання доказової бази вчинення вказаних правопорушень та удосконалення вже чинних методик щодо боротьби із кримінальною протиправною поведінкою осіб-правопорушників, з метою подальшого невід'ємного використання вказаних напрацювань у проведенні ефективного розслідування, збору доказової бази, у встановленні та притягненні винних осіб до відповідальності.

Зважаючи на наявність недоліків у цій сфері процесуально-правової та криміналістичної діяльності, вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Література

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 13.07.2021).

2. Фармацевтична енциклопедія. [Електронний ресурс] : <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua> (дата звернення: 13.07.2021)

3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001,- № 25-26, ст.131. (редакція станом на 13.07.2021) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.07.2021)

4. Положення про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність, в галузі народної та нетрадиційної медицини – затверджене наказом Міністерством охорони здоров'я України від 11 лютого 1998 року № 36 [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.07.2021).

5. Інструкція про порядок надання Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини при Міністерстві охорони здоров'я України спеціального дозволу для провадження медичної діяльності в

АНОТАЦІЯ

Викладаються правові основи та перспективи розвитку криміналістики у світлі правової реформи у державі. Розглянуто процесуально-правові та криміналістичні питання щодо використання можливостей судово-ботанічної експертизи та криміналістичних складових у виявленні, фіксації та дослідженні доказової бази щодо незаконної лікувальної діяльності, а також обґрунтована необхідність ефективної співпраці працівників слідчих органів, суду та криміналістів для якісного та об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, та покращення інноваційної політики України. Сформовані та наведені пропозиції щодо покращення методики дослідження слідової картини у кримінальних правопорушеннях щодо незаконної лікувальної діяльності. Розкривається значення та місце цих новел у системі права та криміналістики у цілому. Зроблені висновки та надані рекомендації щодо узгодженого застосування норм чинного законодавства у практичній діяльності криміналіста та слідчого. Привернуто увагу на необхідність подальшої наукової співпраці вчених, спеціалістів у галузі матеріально-го та процесуального права.

Ключові слова: кримінальний процес, криміналістика, судово-ботанічна експертиза, лікарські рослини, народна медицина, правоохоронні органи, досудове розслідування, кримінальне провадження, експертиза, спеціаліст.

галузі народної і нетрадиційної медицини. Порядок проведення атестації та експертизи цілительських здібностей осіб, які виявили бажання займатись медичною діяльністю в галузі народної і нетрадиційної медицини – затверджені наказом МОЗ від 10 серпня 2000 року №195 [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.07.2021).

6. Кисличенко В.С., Ресурсознавство лікарських рослин. Посібник для студентів спеціальності «Фармація» / Кисличенко В.С., Ленчик Л.В., Новосел О.М., Кузнєцова В.Ю.,

Гур'єва І.Г., Бурда Н.Є., Степанова С.І., Попик А.І, Кисличенко О.А., Тартинська Г.С., Бурлака І.С., Мусієнко К.С. – Х.: Видво НФаУ, 2015,. – 136 с. [Електронний ресурс] : <https://dspace.nuph.edu.ua>. (дата звернення: 13.07.2021).

7. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: <https://minjust.gov.ua> (дата звернення: 13.07.2021).

8. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] : <https://kndise.gov.ua/biologichna> (дата звернення: 13.07.2021).

Коранчук В. А.

METHODOLOGICAL BASES OF GATHERING EVIDENCE BASE ON ILLEGAL MEDICAL ACTIVITY

The article outlines the legal framework and prospects for the development of criminology in the light of legal reform in the country. The author considered the procedural and forensic issues regarding the use of forensic botanical expertise and forensic components in the detection, fixation and study of the evidence base for illegal medical activities. The author also substantiated the need for effective cooperation of investigators, courts and forensic scientists for the quality and objective implementation of the tasks of criminal proceedings, and the improvement of innovation policy of Ukraine. The article formulates and presents proposals for improving the methodology of research of the trace picture in criminal offenses related to illegal medical activities. The author reveals the significance and place of these short stories in the system of law and criminology in general. The article draws conclusions and provides recommendations for the coordinated application of current legislation in the practice of forensics and investigators. The author of the article emphasizes the need for further scientific cooperation of scientists, specialists in the field of substantive and procedural law.

Keywords: criminal procedure, criminology, forensic botanical examination, medicinal plants, folk medicine, law enforcement agencies, pre-trial investigation, criminal proceedings, examination, specialist.